
PREDGOVOR

Poštovani čitatelji ovaj broj *Zbornika Janković* podijeljen je u dvije tematske cjeline. Prva cjelina se zove *Ukrajinske teme* i posvećena je kulturi i povijesti ukrajinskog naroda povodom agresije Rusije/Ruske federacije na Ukrajinu koja je počela izravnom invazijom ruske vojske početkom 2022. godine. U toj cjelini se nalazi šest znanstvenih radova iz ukrajinske povijesti od ukrajinskih i hrvatskih autora. Na taj način znanstveno Republika Hrvatska, Grad Daruvar i ovaj *Zbornik* daju podršku ukrajinskom narodu u borbi za slobodu i nezavisnost. Ovdje bih izdvojili članak doktoranda Filipa Katanića o izvorima današnjeg sukoba Ukrajine i Rusije, dva članka o zakarpatskim Ukrajinčima u prvoj polovici 20. stoljeća, Maryna Beesonova i Kateryna Shymkevych pišu o ukrajinskoj borbi protiv *rusifikacije* tijekom 20. stoljeća. Tu se nalazi i članak Inne Shugalyove o ukrajinskom *Gladomoru* 1932/1933. i slično. Uredništvo *Zbornika* posebno se zahvaljuje svojim suradnicama Kateryni Shymkevych i Oksani Timko Đitko jer bez njih ovaj tematski dio o Ukrajini bilo bi teško napraviti. Druga tematska cjelina nastavlja s našim uobičajenim djelovanjem gdje se objavljuju radovi daruvarske i nacionalne tematike te članci iz regije. Takvih radova ima ukupno petnaest s time da se ukupno njih šest odnosi na povijest daruvarskog kraja.

Podsjetimo se ovdje nekih činjenica iz trenutačnog rusko-ukrajinskog rata – odnosno agresije Ruske federacije na Ukrajinu. Agresija odnosno oružani sukob je počeo 24. veljače 2022. napadom ruske vojske na Ukrajinu. Prethodilo mu je pogoršanje međudržavnih odnosa od veljače 2014., nakon smjene ukrajinskog predsjednika Viktora Janukovića, potom ruske okupacije Krima, te oružanih sukoba ukrajinskih paravojskih skupina i regularne vojske sa separatističkim proruskim snagama u istočnoj Ukrajini, u Donjeckoj i Luhanskoj oblasti (u travnju 2014. proglašavaju na teritoriju koji nadziru »narodne republike«, Donjecku i Lugansku, koje Rusija priznaje 21. veljače 2022. te, pozivajući se na njihovu ugroženost i sporazume o uzajamnoj pomoći, napada Ukrajinu). Širi geopolitički kontekst uključuje suprotstavljanje Rusije i SAD-a koji je podupirao prozapadnu orijentaciju Ukrajine i njezino uključivanje u

NATO i Europsku uniju. Početkom rata rusko vojno napredovanje, dijelom i preko teritorija Bjelorusije, bilo je primarno usmjereno prema sjeveroistočnoj i istočnoj Ukrajini (Kijevu, Harkivu i dr.), Donjeckoj oblasti, širem zaleđu Azovskog mora i donjem toku Dnjevra, od Hersona do Zaporizja (broj angažiranih ruskih vojnika početkom rata procjenjivao se do 190 000). Suočena s ukrajinskim otporom te logističkim i drugim operativnim problemima, ruska vojska se od ožujka do kraja 2022. povlači s dijela osvojenoga teritorija (uključujući kijevsku regiju, područje Harkiva, Hersona i dr.). Potom se zapadna bojišnica održala u Hersonskoj i Zaporizkoj oblasti, na donjem Dnjevru i Kahovskom akumulacijskom jezeru. Ondje je Rusija zauzela Zaporizku nuklearnu elektranu (kraj Enerhodara), te otvorila Sjevernokrimski kanal, važan za opskrbu Krima vodom (Ukrajina ga je blokirala 2014.). Ostatak bojišnice proteže se kroz Donjecku oblast te uz zapadni rub Luhanske oblasti. Ukrajina je ostala bez izlaza na Azovsko more (Berdjansk je okupiran u veljači, Melitopolj u ožujku, a Mariupolj u svibnju 2022). Kako bi otežala rusku opskrbu, Ukrajina povremeno napada Krimski most (Rusija ga je izgradila 2018. na Kerčkim vratima). Rat nije samo frontalni, već su ruskim raketnim i drugim napadima izloženi ciljevi širom Ukrajine, dok ukrajinske snage osim okupiranih područja napadaju i dijelove ruskoga pograničja (u Belgorodskoj oblasti i dr.). Potkraj rujna 2022. neovisnost proglašavaju dijelovi Zaporizke i Hersonske oblasti pod ruskim nadzorom, te se uz samoproglašene republike, Donjecku i Lugansku, pridružuju Rusiji (30. IX. 2022). Do kraja 2022. i početkom 2023. oko 4,8 milijuna ukrajinskih izbjeglica registrirano je u europskim zemljama, najviše u Poljskoj (1,5 milijuna), Njemačkoj (1 milijun) i Češkoj (493 000); u Rusiju se sklonilo oko 2,8 milijuna izbjeglih iz Ukrajine. Vrijednost ukupne pomoći koju je Ukrajina dobila od siječnja 2022. do lipnja 2023. procjenjuje se na 254,3 milijarde USD; najveći je udjel financijske pomoći (54%), a potom vojne (39%) i humanitarne (7%). Vojna pomoć u naoružanju, opremi i dr. najveća je iz SAD-a (46,5 milijarda USD), Njemačke (18,9 milijarda USD), Velike Britanije (7,2 milijarde USD), Norveške (4 milijarde USD), Danske (3,8 milijarda USD), Poljske (3,3 milijarde USD) i Nizozemske (2,7 milijarda USD). U istom je razdoblju najveća financijska pomoć Ukrajini iz Europske unije (82,7 milijarda USD), SAD-a (26,3 milijarde USD), Velike Britanije (7,3 milijarde USD), Japana (6 milijarda USD) i Norveške (3,9 milijarda USD). Prema podacima UN-a, od veljače 2022. do kolovoza 2023. poginulo je 9511 civila (riječ je o registriranim slučajevima, stvarni se broj smatra većim); najviše stradalih bilo je u Donjeskoj i Luhanskoj oblasti (52,5%). Na teritoriju pod ukrajinskim nadzorom bilo je 7396 poginulih civila, a na onome pod ruskim nadzorom 2115 (najviše poginulih civila, oko 4160, bilo je u ožujku 2022). Broj poginulih vojnika i pripadnika paravojnih snaga na obje je strane znatno veći. Od početka 2023. Rusija pod okupacijom drži približno 18% ukrajinskog teritorija (oko 108 600 km², uključujući 27 000 km² Krimskog poluotoka).¹

¹ Ovi podatci se uglavnom odnose do kraja 2023. godine te su preuzeti sa portala *Hrvatske enciklopedije*. <https://enciklopedija.hr/clanak/rusko-ukrajinski-rat> (pristup 1. VIII. 2024.)

Uzimajući sve u obzir mi se danas nalazimo u prijelomnim vremenima. Ukrajina je postala važna za cijeli svijet nakon 24. veljače 2022., kada je Rusija izvršila invaziju punog opsega protiv Ukrajine. U tom trenutku, rat u Ukrajini već je trajao osam godina – još 2014. godine Moskva je anektirala Krim i okupirala dijelove Luganske i Donecke oblasti. Tada je ruska propaganda počela širiti neistine kako Rusi „vraćaju svoje istinske ruske teritorije.“ Prvi užas zbog aneksije Krima i okupacije teritorija brzo je splasnulo u svijetu. Počeli su prvi pokušaji mirnih pregovora, rat je bio zamrznut i većina stanovnika svijeta zaboravila je da je Rusija pokrenula još jedan rat u Europi, a nitko je nije za to krivio. Tek 24. veljače 2022. godine sve se promijenilo. Ukrajinci su započeli novu fazu rata – za ukrajinski identitet, vlastitu kulturu, povijest, slobodu i pravo na život bez kontrole Moskve. Stanovnici brojnih zemalja svijeta počeli su polako razumijevati da Rusija vodi rat na europskom kontinentu, s glavnim ciljem uništenja cijele ukrajinske nacije, koja ima svoju, posebnu od Rusije povijest, jezik i tradicije.

S obzirom na to, povijest Ukrajine, povijest ukrajinskog jezika i kulture počeli su detaljnije istraživati i strani znanstvenici. Ovo je prvi i vrlo važan korak za razumijevanje Ukrajine i Ukrajinaca, njihove uloge i utjecaja u europskoj i svjetskoj povijesti. To istraživanje mora se nastaviti u kontekstu razvoja ukrajinstike, istraživanja teških i traumatskih tema poput Holodomora, Staljinovih represija prema Ukrajinacima i stanovnicima Krima, Drugog svjetskog rata, Sovjetskog Saveza i Ukrajine unutar njega. Važno je pisati i govoriti o posebnom razvoju ukrajinskog i ruskog jezika, ukrajinske i Ruske pravoslavne crkve. Važno je vidjeti kako je Rusija od 16.-17. stoljeća počela prisvajati ukrajinsku povijest i tumačiti je na svoj način. Poznati povjesničari poput Serhija Plohija,² Timothyja Snydera,³ Timothyja Gartona Asha⁴ i Anne Applebaum⁵ počeli su otvarati ove stranice ukrajinske povijesti, govoriti i pisati o tome. Prvi rezultati pokazuju da postoji većina ljudi koja ne vjeruje u posebnost Ukrajine i njezin poseban razvoj od Rusije, ali postoje i ljudi koji vide istinu i sličnost između povijesti svoje zemlje i povijesti Ukrajine, poput Hrvata i Crnogoraca, Poljaka i Čeha. Povijest Ukrajine i pogled na Ukrajince važno je ponovno reinterpretirati.

To je pitanje razumijevanja sličnih povijesnih i jezičnih procesa, a također i pitanje sigurnosti svake zemlje u svijetu. Nažalost, Rusija već nekoliko stoljeća koristi i dalje koristi povijest kao instrument za opravdanje svakog rata koji vodi ruska vlada. Na ovom tlu vrlo brzo su se formirali povijesni mitovi, uključeni u koncepte poput „Rusija je treći Rim“, „istinski ruski

² Serhii PLOKHY, *The Russo-Ukrainian War: The Return of History* W. W. Norton & Company, 2023., Serhii PLOKHY, *The Gates of Europe: A History of Ukraine*, Basic Books, 2015.

³ Timoty SNYDER, *The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999*, Yale University Press, 2003.

⁴ Timothy Garton ASH, *Homelands: A Personal History of Europe*, Yale University Press, 2023.

⁵ Anne APPLEBAUM, *Red Famine: Stalin's War on Ukraine*, Penguin Randomhouse, 2017.

teritoriji“, „Ukrajinci, Bjelorusi i Rusi su jedan narod“. Ruska vlada vrlo pažljivo koristi povijest, ove koncepte i mitove za ostvarivanje svojih ciljeva. Tako se pojavila ideologija „ruskog svijeta“, u kojem Ukrajina i Ukrajinci pripadaju Rusiji i ruskom narodu. Sve su to neistine koje ruski povjesničari i propagandisti šire u svijetu, a to predstavlja prijetnju sigurnosti svakog čovjeka i svake zemlje. Moramo otvarati stranice ukrajinske povijesti, odbacivati mitove, i ovaj broj časopisa *Janković* jedan je od važnijih koraka u tom procesu.

Uredništvo